

Waar houden taalkundigen zich mee bezig?

Cité-Duits: ondergrondse taal in Vlaanderen

Wie een uitstervende taal wil onderzoeken, hoeft niet per se diep het Amazonegebied of de binnenlanden van Papoea-Nieuw-Guinea in te trekken. Nantke Pecht stapte in Maastricht simpelweg op bus 63 naar het Vlaamse Eisden – bij mooi weer pakte ze de fiets. In 2015 en 2016 deed ze daar in de ‘cité’, de woonwijk voor mijnwerkers, vijf maanden lang veldonderzoek naar het Cité-Duits. Van de laatste twaalf sprekers die ze daar sprak, leefden er ten tijde van haar promoveren afgelopen januari nog negen, allen ver in de tachtig.

MISLEIDEND

Het Cité-Duits ontstond in de jaren dertig van de vorige eeuw onder de mijnwerkers in Eisden. De naam doet vermoeden dat de taal vooral op het Duits lijkt, maar dat is eigenlijk een beetje misleidend, aldus Pecht. “Die naam komt van de sprekers zelf, die heb ik niet verzonnen. De taal is een mengelmoes van het Belgisch-Nederlands, Duits en het Maaslands, een Limburgs dialect.”

Dat door taalcontact een nieuwe taal ontstaat, is op zich niet heel bijzonder. Maar de situatie in Eisden was uniek, vertelt Pecht. “De mijnwerkers kwamen oorspronkelijk uit landen als Italië, Tsjechië en Polen; thuis spraken ze hun eigen talen. Waar in andere cités de mijnwerkers per nationaliteit gescheiden woonden, kende Eisden geen segregatie en was er dus veel taalcontact. Iedereen sprak in die tijd wel wat Duits, als een soort lingua franca, zoals tegenwoordig bijna iedereen Engels spreekt. Zo ontstond een mengelmoes: een taal die niemand in die regio als moedertaal had.”

De mijnwerkers hadden weinig contact met mensen buiten de wijk, die ook nog eens op hen neerkeken. Met het Cité-Duits markeerden de sprekers zich als groep die zich onderscheidde van de niet-mijnwerkers.

De taal werd vooral gesproken door mannen. Pecht: “Het Cité-Duits was een echte ondergrondse taal, en vrouwen mochten niet ondergronds werken. De mannen spraken het onderling informeel, tijdens het werk of direct erna, als ze samen een biertje gingen drinken. Er waren wellicht wel meisjes die de taal ook spraken, bijvoorbeeld als zij broers in de mijnen hadden, maar zij vormden dan de uitzondering.”

‘FAHREN MIT DE FIETS’

Voor haar onderzoek maakte Pecht opnames van de laatste twaalf sprekers tijdens onderlinge groepsgesprekken. Ze vergeleek verschillende taalkundige kenmerken van het Cité-Duits met de individuele talen uit die mengelmoes. “Dat was niet eenvoudig, want er is ook veel variatie binnen het Duits en het Nederlands. Waar ga je dan mee vergelijken?” Toch zag Pecht enkele opvallende patronen.

“De woordenschat is veelal Duits, al hoor je tussendoor ook veel Nederlandse en Maaslandse woorden. Maar de woordvolgorde is dan weer veel vrijer dan in het Duits; die lijkt meer op het Nederlands en Maaslands. Je kunt bijvoorbeeld zeggen ‘Du wars besser wie

Foto: Bert Beelen

Nantke Pecht onderzoekt de mengtaal van oud-mijnwerkers.

du hast gedacht’, waar in het Duits alleen ‘... gedacht hast’ mogelijk is. Ook kunnen nog elementen na de infinitief komen: ‘Ich musste fahren mit de Fiets.’”

Het gebruik van voornaamwoorden in het Cité-Duits leek dan weer meer op het Duits, met *ich*, *du* en *der/die*. “Maar dat hoor je ook al veel in de Limburgse dialecten. Bovendien maakt het Cité-Duits in tegenstelling tot het Duits geen onderscheid naar grammaticaal geslacht. Naar het mannelijke *Tisch* en het vrouwelijke *Blume* wordt altijd met *der* verwezen.”

Al met al concludeert Pecht dat er vaak geen duidelijke grenzen te trekken zijn door het Cité-Duits. “De taal kent veel verschillende kenmerken uit de brontalen, maar je kunt niet met zekerheid bepalen of die nu uit het Belgisch-Nederlands, het Duits of het Maaslands zijn overgenomen. Het is onmogelijk om scherpe grenzen te trekken tussen die talen.”

DOODVONNIS

Met de sluiting van de mijn in 1987 en het verdwijnen van de omliggende industrie begin jaren negentig werd het doodvonnis van het Cité-Duits getekend. “Daarmee verdween ook een groot deel van de gelegenheden om de taal te spreken”, vertelt Pecht. “Voor hun kinderen wilden de mijnwerkers bovendien liefst een betere toekomst. Die gingen dan ook vaak buiten de mijn werken, waardoor de taal ook niet van generatie op generatie werd doorgegeven.”

Acht van de negen overgebleven sprekers van het Cité-Duits wonen nog steeds in Eisden. De negende, een broer van een van de anderen, woont in Californië. Zij waren allemaal erg blij met de interesse van Pecht voor hun taal. “Het is toch een stuk van hun cultuur, dus ze vinden het belangrijk dat daar op deze manier nog iets van bewaard blijft”, aldus Pecht. “Ik wil ook graag nog iets voor hen terugdoen. Mijn plan is een meertalige website voor een breed publiek op te zetten, om op deze manier de verhalen van de gemeenschap als cultureel erfgoed te bewaren.”